

Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv, Amsterdam
Spectrum maakt deel uit van Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv
Amstelplein 34
1096 BC Amsterdam

Voor Christine

© 2026 Thomas Asbridge
© 2026 Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv, Amsterdam
Oorspronkelijke uitgave: Allen Lane, Penguin Random House UK

Eerste druk juli 2026

Oorspronkelijke titel: *The Black Death*
Vertaling: Conny Sykora
Ontwerp omslag: DPS Design & Prepress Studio
Auteursfoto: Aoibheann
Registermaker: Thom van Hoek
Opmaak: Crius Group, Hulshout

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

ISBN 978 90 00 36743 6
ISBN 978 90 00 36744 3 (e-book)
NUR 684

www.spectrumboeken.nl

Inhoud

De hoofdrolspelers	9
Lijst van illustraties	15
Kaarten	19
Inleiding	23
Deel I: Oog in oog met een apocalyps	
1 Van uitbraak naar pandemie	45
2 Het jaar van tranen	82
3 De heerschappij van de Dood	116
4 Wereldwijd verbreid	149
Deel II: Een verwoeste wereld	
5 Tussen ondergang en overleven	183
6 Reacties op de ramp	229
Deel III: De Zwarte Dood ontmaskerd	
7 Middeleeuwse geneeskunde en de Zwarte Dood	277
8 De Zwarte Dood ontrafeld	319
Deel IV: De lange schaduw van de Zwarte Dood	
9 Het machtsevenwicht	373
10 Geloofstwijfel	418
11 De cultuur van de dood	451

Conclusie: welke lessen kunnen we trekken uit het tijdperk van de pest? 483

Dankwoord 497

Noten 501

Register 559

De hoofdrolspelers

Agnolo di Tura

Schoenmaker uit Siena en lokale ambtenaar in deeltijd wiens familie door de Zwarte Dood werd gedecimeerd.

al-Maqrizi

Egyptische kroniekschrijver en overheidsambtenaar die een van de belangrijkste Arabische verslagen schreef over de Zwarte Dood en de nasleep ervan (1364-1442).

Andrea Dandolo

Doge van Venetië toen de Zwarte Dood begin 1348 toesloeg (overleden in 1354).

Clemens vi

Paus in Avignon ten tijde van de Zwarte Dood (overleden in 1352).

Demetrios Kydones

Functionaris aan het Byzantijnse hof die in zijn brieven de effecten van de pandemie beschreef.

Inleiding

In 1347 keek een groep Genuese kooplieden de dood in de ogen, zestienhonderd kilometer van huis. Al langer dan twee jaar werd hun geïsoleerde handelspost Kaffa – een Zwarte Zeehaven op de Krim – belegerd. De grote Khan Janibeg had de muren van hun handelspost omsingeld met een grote menigte zwaarbewapende Mongolen en Turken, met het doel deze respectloze kolonie te verwoesten. Deze aanval had zoveel angst veroorzaakt dat de paus in het verre Europa een nieuwe kruistocht wilde organiseren om Kaffa te ontzetten, maar vrijwel niemand kwam de beleagde buitenpost op de uiterste rand van de westerse en christelijke wereld te hulp. De stoere vestingwerken hadden maandenlang standgehouden, maar degenen daarbinnen moeten hebben gedacht dat een nederlaag onvermijdelijk was.

Toen kwam er onverwacht een sprankje hoop. Er gingen geruchten dat er een vreemde en genadeloze ziekte woedde in het leger van Janibeg, waarbij sommigen werden gekweld door grote zwellingen en builen, en anderen grote hoeveelheden bloed ophoestten. Duizenden belegeraars stierven; een nog groter aantal sloeg op de vlucht. De kracht van de aanval van de Khan nam af toen zijn belegering afbrokkelde. Het leek erop dat de Genuezen het zouden overleven. Maar Janibeg had nog een laatste huiveringwekkende pijl op zijn boog. Tijdens het hele beleg hadden zijn krachtige oorlogsmachines de muren van Kaffa bestookt met stenen kogels. Nu beval hij diezelfde machines te laden met de lijken van de gestor-

venen en die de havenstad in te schieten – om daar hun noodlottige wolk van microben te verspreiden.

Een toenmalige ooggetuige schreef dat ‘het was alsof er bergen lijken (neerregenden op Kaffa) en de christenen konden zich er niet voor verbergen of eraan ontsnappen, hoewel ze er zo veel mogelijk in zee wierpen’. Al snel ‘vergiftigden de ontbindende lijken de lucht en de waterbronnen (en) niemand wist een manier te bedenken om zich te verdedigen’ tegen deze dodelijke ziekte die in de havenstad woedde. Geconfronteerd met deze verschrikking vonden enkele Genuese zeelieden een schip waarmee ze een goed heenkomen zochten. Terwijl ze de rampzalige situatie in Kaffa achter zich lieten, zetten ze koers naar hun veilige thuishaven en realiseerden ze zich geen moment dat ze de dood met zich meevoerden.

Het verhaal van de belegering van Kaffa en de verschrikkelijke nasleep daarvan werd vastgelegd door een oudere Italiaanse jurist en inwoner van Piacenza, Gabriele de’ Mussis, die de eerste verwoestende fase van wat we nu kennen als de Zwarte Dood¹ overleefde. In zijn *Historia de Morbo* beschreef Gabriele hoe degenen die uit Kaffa ontkwamen een ‘giftige ziekte’ meebrachten naar Genua en andere Italiaanse havensteden:

Toen de zeelieden aankwamen in deze plaatsen en zich mengden onder de bevolking daar, leek het alsof ze boze geesten hadden meegebracht: iedere stad, ieder dorp, ieder gehucht werd vergiftigd door de besmettelijke ziekte, en hun inwoners, zowel mannen als vrouwen, overleden plotseling. En als iemand de ziekte had opgelopen besmette hij zijn hele familie zelfs na zijn dood, zodat de mensen die zijn begrafenis voorbereidden op dezelfde manier uit het leven werden weggerukt.

Gabriele rouwde om het feit dat ‘de bittere dood, de wrede dood (...) ouders, huwelijkspartners, kinderen, broers en zussen van elkaar scheidt’ en zag dit als een apocalyptische daad van goddelijke vergelding voor de talrijke zonden van de mensheid. In zijn verbeelding verklaarde God dat hij ‘de scherpe pijlen van de plotselinge dood op de wereld afvuurde (...) en de onschuldigen met de schuldigen liet lijden (want) ik zal gruwelijk wraaknemen (en) hen van de aardbodem wegvagen’.²

Aan de andere kant van de Middellandse Zee schreef op hetzelfde moment de bekende Syrische dichter en geograaf Abu Hafs Umar Ibn al-Wardi een ooggetuigenverslag van een ‘aanval op de mensheid’ door wat hij noemde ‘*al-waba*’ (‘de pest’). Hij beschreef hoe de Zwarte Dood in 1348 de moslimwereld trof nadat die zich vanuit China en India via het land van de Oezbeken had verspreid naar de Krim en Egypte. Ook Ibn al-Wardi interpreteerde het leed dat hij zag als een straf van God en als een van de door de profeet Mohammed voorspelde plagen die de ongelovigen zouden treffen, maar verklaarde dat echte moslims een dergelijke dood moesten beschouwen als ‘martelaarschap en als een beloning’.

Hij registreerde dat in Damascus ‘de pest als een koning op een troon zat (...) en dagelijks duizend of meer slachtoffers maakte en de bevolking decimeerde’; in Aleppo zag hij met eigen ogen hoe de pest ‘trionfeerde’, en ‘hele families na twee of drie nachten naar hun graf bracht’. Er werden verschillende remedies beproefd, van het insmeren van het lichaam met Armeense klei tot het dragen van ringen met een robijn en het toevoegen van ‘uien, azijn en sardines aan de dagelijkse maaltijd’, maar zonder resultaat. Aan het eind van zijn traktaat verzekerde Ibn al-Wardi dat ‘deze pest alle mensen heeft getroffen en de ultieme vernietiging zal veroorzaken. Er bestaat op dit ogenblik geen andere bescherming dan Zijn genade, God zij geprezen.’ Binnen een jaar was de dichter zelf bezweken aan de Zwarte Dood.³

In de nazomer van 1348 was de ziekte onstuitbaar opgerukt tot de Engelse kust. Daar noteerde een monnik in de abdij van Osney, Geoffrey le Baker, de gruwelijke effecten ervan; hij beschreef hoe de pest eerst Zuidwest-Engeland trof en zich vervolgens verbreidde naar Gloucester, Oxford, Londen en verder, zodat hij in heel Engeland ‘gruwelijk huishield’ en ‘talrijke plattelandsgemeenschappen volledig uitroeide’. Geoffrey verklaarde dat op dat moment:

Vrijwel (...) niemand (zich) durfde te bekommeren om de zieken. Ze vluchtten weg van alles wat de doden hadden achtergelaten, wat ooit kostbaar was geweest maar nu dodelijk was voor de gezondheid. Mensen die de ene dag zielsgelukkig waren geweest, werden de volgende dag dood aangetroffen. Sommigen werden